

Η επίλυση του Κυπριακού: μία κριτική προσέγγιση

Αλέξης Ηρακλείδης (2-3-2017)

Ως γνωστόν οι συνομιλίες για το Κυπριακό έχουν σταματήσει, προσωρινά ή οριστικά δεν γνωρίζουμε. Ας δούμε όμως τα πράγματα από ένα ευρύτερο επίπεδο και με κριτική διάθεση.

Το Κυπριακό είναι από τα παλιότερα εθνικά και περιφερειακά διεθνή προβλήματα που εμφανίστηκαν την επαύριον του Β' Παγκοσμίου Πολέμου και παραμένουν μέχρι και σήμερα άλυτα, μαζί με το πρόβλημα του Κασμίρ και το Παλαιστινιακό, στα οποία επίσης υπάρχει εισβολή-κατοχή (και μάλιστα παλιότερη από το Κυπριακό, το 1948 του Πακιστάν στις Ινδίες και το 1967 του Ισραήλ στην Ιορδανία που κατοικείται κατά πλειονότητα από Παλαιστίνιους, αντιστοίχως).

Από την οπτική των ελληνοτουρκικών σχέσεων, στο βωμό του Κυπριακού θυσιάστηκαν οι αγαστές σχέσεις Ελλάδας-Τουρκίας που είχαν ξεκινήσει το 1930, με τον Ελευθέριο Βενιζέλο και τον Μουσταφά Κεμάλ και είχαν επισφραγιστεί μεταπολεμικά στα πλαίσια του Ψυχρού Πολέμου, με την ταυτόχρονη είσοδο της Ελλάδας και της Τουρκίας στο ΝΑΤΟ το 1952.

Για την επίλυση του Κυπριακού, πέραν από τις αρχικές συνομιλίες Ελλάδας-Τουρκίας του που οδήγησαν στις συμφωνίες Ζυρίχης-Λονδίνου, έχουν λάβει χώρα πολλές διακοινοτικές συνομιλίες υπό την αιγίδα ή μεσολάβηση του Γενικού Γραμματέα του ΟΗΕ, από το 1968 μέχρι σήμερα, χωρίς όμως κανένα από αποτέλεσμα. Έτσι μέχρι τώρα υπάρχουν μόνο δύο συμφωνημένα κείμενα, οι συμφωνίες Μακαρίου-Ντενκτάς το 1977 και Κυπριανού-Ντενκτάς το 1979. Στα δύο αυτά κείμενα έχει αποφασιστεί ότι η επίλυση και επανένωση του νησιού θα κινηθεί στα πλαίσια μίας «διζωνικής δικοινοτικής ομοσπονδίας» (δηλαδή όχι πλέον στα πλαίσια μίας ενιαίας Κύπρου).

Κατόπιν αυτών και μετά από έξι δεκαετίες διακοινοτικών συνομιλιών και μεσολαβήσεων του ΟΗΕ (και άλλων) τίθεται το εύλογο ερώτημα γιατί το Κυπριακό δεν επιλύεται; Πολλοί αναλυτές έχουν προσπαθήσει να εντοπίσουν τους λόγους για την μη επίλυση του Κυπριακού. Κατά τη γνώμη μου εννέα λόγοι αποτελούν βασικά εμπόδια στην επίλυση μέχρι και σήμερα:

- (1) Ο έντονος εθνικισμός και οι εκατέρωθεν εθνικές/εθνοτικές ταυτότητες.
- (2) Το ασυμβίβαστο των αντίστοιχων επιδιωκόμενων λύσεων.

(3) Η κοινωνικό-ψυχολογική διάσταση (στερεότυπα του εχθρού, εκατέρωθεν δαιμονοποίηση κλπ), με καίριο το ρόλο των τραυμάτων εκάστης πλευράς, της αίσθησης απειλής και της έλλειψης εμπιστοσύνης ως προς τις προθέσεις της άλλης πλευράς.

(4) Η μη αποδοχή της ταυτότητας του Άλλου, δηλαδή η ουσιαστική μη αναγνώριση.

(5) Ο αρνητικός ρόλος του εσωτερικού παράγοντα (ηγεσία, κόμματα).

(6) Η ασυμβίβαστη κανονιστική διάσταση (το ασυμβίβαστο των αρχών που διέπουν το σκεπτικό της κάθε πλευράς).

(7) Το τι συνιστά μια δίκαιη λύση για την κάθε πλευρά, που διαφέρουν ριζικά.

(8) Η δυσκολία αποδοχής της ομοσπονδιακής λύσης (ειδικά για τους Ελληνοκυπρίους).

(9) Ο φόβος σε σχέση με την αλλαγή της υπάρχουσας κατάστασης και η αβεβαιότητα και το ρίσκο που επιφυλάσσει μία επανένωση.

Το 2017 θα αποτελέσει απ' ό,τι φαίνεται τη στιγμή για το τελικό «Μεγάλο Ναι ή το Μεγάλο το Όχι» για την επίλυση του Κυπριακού. Το Ναι θα επιφέρει την επανένωση του νησιού μετά από 54 χρόνια, από το 1964 (ή 44 χρόνια από το 1974). Το Όχι είναι σχεδόν βέβαιο ότι θα επιφέρει την οριστική διχοτόμηση, συναινετική (βελούδινο διαζύγιο) ή ανταγωνιστική. Με άλλα λόγια τυχόν Όχι δεν θα παρατείνει, όπως στο παρελθόν την μη επίλυση, αλλά θα σημάνει μία τελική πολύ δυσάρεστη έκβαση για τους Ελληνοκυπρίους και για τις ελληνοτουρκικές σχέσεις.

Αξίζει να υπενθυμίσω ότι στην ιστορία των προσπαθειών επίλυσης του Κυπριακού από τους ίδιους τους Κύπριους (Ελληνοκύπριους και Τουρκοκύπριους), δηλαδή ξεκινώντας από το 1968, με τις Διακοινοτικές Συνομιλίες Κληρίδη-Ντενκτάς (1968-1974), οι οποίες απέτυχαν λόγω της στάσης του Μακαρίου, μόνο σε δύο περιπτώσεις συνέπεσε οι ηγέτες και των δύο κοινοτήτων να είναι διαλλακτικοί και μη εθνικιστές. Μάλιστα και οι δύο είναι πολύ πρόσφατες, η μία το 2008-10 με ηγέτες τους Δημήτρη Χριστόφια και Μεχμέτ Αλί Ταλάτ και η δεύτερη σήμερα, από το 2015, με τους Νίκο Αναστασιάδη και Μουσταφά Ακιντζί.

Πριν από τις συνομιλίες Χριστόφια-Ταλάτ είχε προηγηθεί, ως γνωστόν, η προσπάθεια επίλυσης των ετών 1999-2004, με αποκορύφωμα το Σχέδιο Ανάν, μία μοναδική ευκαιρία επίλυσης, που συνδύαζε την ένταξη της Κύπρου στην ΕΕ και την αποδοχή της υποψηφιότητας της Τουρκίας στην ΕΕ. Η προσπάθεια αυτή απέτυχε, αρχικά λόγω της αδιαλλαξίας του Ραούφ Ντενκτάς αλλά στη συνέχεια, με τον Ντενκτάς εκτός παιχνιδιού, λόγω της αδιαλλαξίας του Τάσσου Παπαδόπουλου, τότε που ο νέος Τούρκος Πρωθυπουργός Ερντογάν (ο «νηφάλιος Ερντογάν» εκείνης της εποχής) είχε ταχθεί σαφώς υπέρ της επίλυσης

με επανένωση και ομοσπονδιακή λύση (με την καίρια δήλωση του ότι στο Κυπριακό «η μη λύση είναι μη λύση» αντικρούοντας τη γνωστή ρήση των κυνικών ότι «η μη λύση είναι λύση»).

Έτσι τελικά οι Ελληνοκύπριοι με ποδηγέτη τον Παπαδόπουλο τάχθηκαν υπέρ του Όχι και οι Τουρκοκύπριοι υπό τον Ταλάτ υπέρ του Ναι, κάτι που άφησε τη διεθνή κοινότητα εμβρόντητη, με την ευθύνη να βαραίνει βέβαια τους Ελληνοκύπριους.

Το σημερινό παράθυρο ευκαιρίας που ξεκίνησε από τα μέσα του 2015 φάνηκε ακόμη πιο ελπιδοφόρο από το εγχείρημα Χριστόφια-Ταλάτ και αυτό για έξι λόγους:

(1) Οι συνομιλίες ήταν αυτή τη φορά αυστηρά «ενδοκυπριακές» (*Cyprus-owned*) άλλο αν λαμβάνουν χώρα υπό την αιγίδα του ΓΓ του ΟΗΕ.

(2) Στον ενάμιση και πλέον χρόνο που πέρασε έχει σημειωθεί περισσότερη πρόοδος στις συνομιλίες από οποιαδήποτε άλλη φορά από το 1975 μέχρι σήμερα.

(3) Οι δύο πλευρές έχουν δώσει, για πρώτη φορά στην ιστορία του Κυπριακού, μεγάλη σημασία στον ουσία της διαφοράς, δηλαδή στην κατανόηση και αντιμετώπιση των φόβων και των ζωτικών αναγκών εκάστης πλευράς.

(4) Και οι δύο πλευρές κινήθηκαν με όρους και προοπτική «θετικού αθροίσματος» (δύο κερδισμένοι από την επίλυση), για πρώτη φορά στην ιστορία του Κυπριακού, και όχι με όρους «μηδενικού αθροίσματος» όπως πριν.

(5) Οι δύο ηγέτες είναι, όπως έχει λεχθεί, «φυσικοί συνεταίροι για την ειρήνη», υπάρχει δε (ή για την ακρίβεια υπήρχε μέχρι πρότινος) μεταξύ τους *rapproch* (φιλία και αλληλοεκτίμηση) και υπήρξαν και οι δύο υποστηρικτές του Σχεδίου Ανάν (όπως ήταν ο Μεχμέτ Αλί Ταλάτ, ο Γλαύκος Κληρίδης και ο τότε Ερντογάν ο οποίος μάλιστα είχε μιλήσει για λύση τύπου Βελγίου).

(6) Για πρώτη φορά από το 1990 και μετά υπάρχει μεγάλο ρεύμα για επίλυση όχι μόνο μεταξύ των Τουρκοκυπρίων (ειδικά των γηγενών) αλλά και μεταξύ των Ελληνοκυπρίων, με τα δύο μεγάλα κόμματα, το ΔΗΣΥ και το ΑΚΕΛ, να έχουν ταχθεί σαφώς υπέρ της ομοσπονδιακής λύσης. Κοντολογίς «ή τώρα ή ποτέ» σε ότι αφορά την επανένωση και ομοσπονδιακή λύση.

Επιπλέον δύο άλλοι παράγοντες συνέβαλαν από το 2015 μέχρι το τέλος του 2016 στην επιδίωξη βιώσιμης τελικής λύσης.

Πρώτον, είναι η συνεχιζόμενη οικονομική δυσπραγία στο νησί, με τη Δημοκρατία της Κύπρου, λόγω σκληρών μέτρων από πλευράς ΕΕ, αλλά και στην αποσχιστική Β. Κύπρο, λόγω δραστικού περιορισμού της οικονομικής βοήθειας από πλευράς της Τουρκίας. Μία επανένωση θα ενισχύσει την οικονομία, μια και θα ήταν ενιαία. Επίσης θα επιτρέψει την εκμετάλλευση του φυσικού αερίου (κοίτασμα Αφροδίτη), που τώρα περιπλέκεται λόγω της διχοτόμησης της νήσου η οποία επιφέρει και σοβαρότατες τεχνικές δυσκολίες.¹ Η επανένωση θα οδηγήσει σε μεγάλη τόνωση του τουρισμού (Τούρκοι τουρίστες στην κοντινή γι' αυτούς Κύπρο και Ελληνοκύπριοι στην Τουρκία). Επίσης θα βοηθήσει και στην αντιμετώπιση της έλλειψης ύδατος που κατά καιρούς πλήττει το νησί (λόγω ελάχιστων βροχοπτώσεων), με παροχή νερού από την Τουρκία.²

Δεύτερον, ήταν το μεγάλο και αμείωτο διεθνές ενδιαφέρον για επίλυση στο άμεσο μέλλον, με δεδομένη και τη μεγάλη αστάθεια και δραματική κρίση στην ανατολική Μεσόγειο και την Εγγύς Ανατολής (Ισραήλ-Παλαιστίνιοι, Συριακός εμφύλιος, Ιρακινός εμφύλιος, εμφύλιος στη Υεμένη, ISIS, κλπ.). Όπως είχε πει ο John Kerry, κατά την επίσκεψη στην Κύπρο τον Δεκέμβριο του 2015, αν λυνόταν το Κυπριακό θα ήταν «ένας φάρος ειρήνης σε μία ταραγμένη περιοχή του κόσμου». Και όπως είχε δηλώσει ο αντιπρόεδρος της Κομισιόν αρμόδιος για την ενέργεια σε επίσκεψη του στην Κύπρο στα τέλη του 2015, η Ανατολική Μεσόγειος αποτελεί μια σημαντική ενεργειακή πύλη και εφόσον αναπτυχθεί σωστά μπορεί

¹ Οι ξένες εταιρείες σπάνια επενδύουν στην εξόρυξη πετρελαίου ή φυσικού αερίου σε περιπτώσεις αμφισβητούμενες ή όχι ξεκάθαρα οριοθετημένες υφαλοκρηπίδες (π.χ. το κοίτασμα Αφροδίτη βρίσκεται και στην ΑΟΖ και υφαλοκρηπίδα του Ισραήλ) ή σε περιοχές που υφίστανται διενέξεις. Αν δεν λυθεί το Κυπριακό, και δεν ομαλοποιηθούν οι σχέσεις της Δημοκρατίας της Κύπρου με την Τουρκία (χωρίς επίλυση του Κυπριακού, δεν υπάρχει η δυνατότητα μεταφοράς του φυσικού αερίου στο εγγύτερο σημείο, δηλαδή στα νότια παράλια της Τουρκίας), προκρίνεται η λύση της κατασκευής ενός σταθμού υγροποίησης του φυσικού αερίου στη Δημοκρατία της Κύπρου, το οποίο υγροποιημένο μετά θα μεταφερθεί με ειδικά πλοία. Ο σταθμός θα κοστίζει, απ' ότι φαίνεται, το υπέρογκο ποσό των έξι δις δολαρίων. Επίσης συζητείται η λύση της κατασκευής ενός υποθαλάσσιου αγωγού από την Κύπρο στην Κρήτη και από εκεί η μεταφορά με πλοία στην ηπειρωτική Ελλάδα και την Ιταλία. Εδώ υπάρχουν πάρα πολλές τεχνικές δυσκολίες, λόγω και του μεγάλου βάθους της θάλασσας (σχεδόν τρία χιλιόμετρα) και η κατασκευή ενός τέτοιου αγωγού θα κοστίζει επίσης πανάκριβα. Η δε μεταφορά δια θαλάσσης σε μεγάλες αποστάσεις (π.χ. προς την ηπειρωτική Ελλάδα και την Ιταλία) υγροποιημένου αερίου απαιτεί ειδικά πλοία και ως εκ τούτου είναι παρακινδυνευμένη, με τις πιθανότητα διαρροής και μόλυνσης της θάλασσας καθημερινό κίνδυνο.

² Για να αναφερθώ εδώ σε μία πτυχή της μελέτης της επίλυσης συγκρούσεων, ίσως εδώ λειτουργήσει αυτό που είχε ανακαλύψει ο κοινωνιοψυχολόγος Mujaffer Sherif, ότι δύο πλευρές σε μία σύγκρουση μπορεί να αρχίσουν να συνομιλούν και να βρουν μία βιώσιμη επίλυση στη μεταξύ τους διένεξη στο μέτρο που διακυβεύονται «υπέρτατοι στόχοι» (*superordinate goals*), όπως τους είχε ονομάσει, δηλαδή αν ζωτικές ανάγκες συνυφασμένες με την επιβίωση και των δύο πλευρών (εν προκειμένω η οικονομία των δύο χωρών και το φυσικό αέριο) δεν μπορούν να εκπληρωθούν χωρίς συνεννόηση και επίλυση της διένεξης.

να καταστεί ένας πολύ σημαντικός παράγοντας στο ζήτημα του εφοδιασμού της Ευρώπης με φυσικό αέριο.

Σήμερα όμως ελλοχεύουν ένας μεγάλος κίνδυνος και δύο αστάθμητοι παράγοντες, ο μεγάλος κίνδυνος είναι ο ρόλος της Άγκυρας, οι αστάθμητοί παράγοντες είναι ο ρόλος της Αθήνας και ο ρόλος της Ουάσιγκτον στην μετά τον Ομπάμα εποχή.

Η Τουρκία υπό τον Ερντογάν δεν φαίνεται να κόπτεται, στην παρούσα φάση, για την επίλυση του Κυπριακού όπως συνέβαινε παλιότερα (μέχρι ίσως και το 2015). Το βέβαιο είναι ότι ο σημερινός Ερντογάν, σε πλήρη αντιδιαστολή με τον Ερντογάν της προηγούμενης δεκαετίας, δεν ενδιαφέρεται πλέον για την ευρωπαϊκή (ενταξιακή στην ΕΕ) πορεία της χώρας του, την οποία κρατάει σε ομηρία μετά την απόπειρα πραξικοπήματος του Ιουλίου του 2016. Ο Ερντογάν όχι μόνο δεν κόπτεται για την επίλυση του Κυπριακού αλλά ίσως έχει καταλήξει στην λύση της οριστικής διχοτόμησης, συναινετικής ή εν ανάγκη και ανταγωνιστικής, ειδικά σήμερα που, για να κερδίσει το συνταγματικό δημοψήφισμα του Απριλίου στην Τουρκία, στηρίζεται στις ψήφους των εθνικιστών Τούρκων (MHP, Bahcheli).

Ωστόσο σε σχέση με τον Ερντογάν αξίζει να σας αναφέρω μία εύστοχη παρατήρηση που έκανε στα τέλη του 2016 ένας έμπειρος Ελληνοκύπριος δημοσιογράφος και συγγραφέας του Κυπριακού: «Ο Ερντογάν προβάλλεται από όσους [εθνικιστές Ελληνοκύπριους και Έλληνες] είναι ενάντια στη διζωνική δικαιοδική ομοσπονδία σαν ο μεγάλος κίνδυνος. Αν πραγματικά ανησυχούν για την επιρροή της Τουρκίας, το σοφό θα ήταν να μειωθεί αυτή η επιρροή στο μέγιστο δυνατό βαθμό. Και ο μόνος τρόπος να μειωθεί είναι να ενταχθούν οι Τουρκοκύπριοι, μέσω της λύσης, σ' ένα σταθερό διεθνές περιβάλλον. Η ΕΕ προσφέρει το πλαίσιο ασφάλειας και σταθερότητας, όσα προβλήματα και αν αντιμετωπίζει σήμερα».

Όσο για τον πρώτο αστάθμητο παράγοντα, την Αθήνας (παρούσα Ελληνική Κυβέρνηση), ειδικά στα τέλη του 2016 (δεύτερη Συνάντηση Μον Πελερέν) και τον Ιανουάριο του 2017 (Διάσκεψη Γενεύης) η στάση της γέννησε αρκετά ερωτηματικά (ιδίως στην Κύπρο), δίνοντας την εντύπωση ότι δεν είναι εκατό τις εκατό πίσω από τις πρωτοβουλίες του Προέδρου Αναστασιάδη ως προς την επίλυση του Κυπριακού. Αν αυτό όντως συμβαίνει (αν και ελπίζω να μη συμβαίνει) τότε πρόκειται για μέγα ατόπημα που ανατρέπει τη βασική αρχή που ισχύει από το 1974 και μετά, ότι η Λευκωσία αποφασίζει για το εθνικό της θέμα και η Αθήνα πάντα συμπαρίσταται (εννοείται, ακόμη και αν δεν συμφωνεί).

Σε σχέση με τον δεύτερο αστάθμητο παράγοντα, τις ΗΠΑ στην «εποχή του Τραμπ», όλα είναι πιθανά. Εδώ μπορεί κανείς να αφήσει την φαντασία του να καλπάζει. Όμως θεωρώ

δύο πράγματα σχεδόν βέβαια. Σε σύγκριση με την Κυβέρνηση του Ομπάμα ή νέα Administration θα είναι αδιάφορη για τον Κυπριακό (το πιο πιθανό σενάριο) και την επίλυση τους, ή αν πάλι ενδιαφερθεί για την επίλυση θα είναι για τους λάθος λόγους.

Ας αφήσουμε όμως κατά μέρος τις ευθύνες της Άγκυρας που σίγουρα υπάρχουν, και ας δούμε τώρα τις δύο πρόσφατες «τρικλοποδιές» των απορριπτικών σε Αθήνα και Λευκωσία: δηλαδή (1) τις εγγυήσεις και (2) τον εορτασμό του ξεχασμένου δημοψηφίσματος περί ένωσης του 1950.

Σε ότι αφορά το ζήτημα των εγγυήσεων κανονικά δεν θα έπρεπε να είχε αναγορευθεί σε μεγάλο θέμα, σε σημείο μάλιστα που να θέτει σε κίνδυνο την πορεία της ανεύρεσης λύσης. Είναι προφανές ότι οι εγγυήσεις του 1960 είναι απηρχαιωμένες. Από την άλλη δεν μπορεί να εκλείψουν τελείως κάποιες εγγυήσεις για την ασφάλεια μόνο και μόνο από το γεγονός ότι η Κύπρος είναι κράτος μέλος της ΕΕ. Χρειάζεται κάτι πιο σύγχρονο και αποτελεσματικό, εγγυήσεις ίσως του ΣΑ του ΟΗΕ ή και παραμονή μέρους της ειρηνευτικής δύναμης για κάποιο διάστημα, ίσως ένας ειδικός μηχανισμός της ΕΕ.

Το θέμα όμως είναι πιο σύνθετο. Οι πιο ακραίες του εκδοχές, δηλαδή η πλήρης κατάργηση τους από τη μία και η διατήρηση τους ως έχουν από την άλλη, δεν αποτελεί απλή αγκύλωση, εμμονή ή καπρίτσιο. Αγγίζει τις πλέον ευαίσθητες χορδές των δύο κοινοτήτων, γιατί ακριβώς οι «αρχικές εγγυήσεις» άπτονται των δύο μεγάλων τραυμάτων εκάστης πλευράς, της τουρκικής εισβολής και κατοχής του 1974 που ακριβώς στηρίχτηκε στις εγγυήσεις του 1960, και των αιματηρών σε βάρους των Τουρκοκυπρίων επεισόδια του 1963-4 στα οποία οι εγγυήσεις δεν λειτούργησαν για να τα αποσοβηθούν.

Πάντως το ζητούμενο είναι να εξασφαλίζεται η πραγματική ασφάλεια (και η ψυχολογική αίσθηση ασφάλειας) και για τις δύο κοινότητες της Κύπρου, μία «κοινή ασφάλεια» όπως ονομάζεται από τους ειδικούς στα θέματα διεθνούς ασφάλειας.

Όσο για το πιο πρόσφατο ατυχές ψήφισμα της Κυπριακής Βουλής που έλαβε διαστάσεις, με τον Τουρκοκύπριο ηγέτη να μη δέχεται να επιστρέψει στις συνομιλίες αν δεν αρθεί, ο Πρόεδρος Αναστασιάδης και οι ηγέτες τόσο του ΔΗΣΥ όσο και του ΑΚΕΛ κατέκριναν την ενέργεια αυτή των εθνικιστών στην Κυπριακή Βουλή. Το γεγονός όμως παραμένει ότι υιοθετήθηκε με τη λευκή ψήφο του ΔΗΣΥ (αν το ΔΗΣΥ καταψήφισε, όπως έκανε το ΑΚΕΛ δεν θα είχαμε αυτό το ατυχέστατο ψήφισμα). Για να αντιληφθεί κανείς το μέγεθος της ζημίας θα πρέπει να κατανοήσει ότι η «ένωση» (το φάντασμα της ένωσης) είναι το κόκκινο πανί για τους Τουρκοκύπριους, ο μόνιμος εφιάλτης τους, όπως η διχοτόμηση (το φάντασμα της διχοτόμησης) είναι για τους Ελληνοκύπριους. Και είναι βέβαιο ότι το ψήφισμα

(πρωτοβουλία άλλωστε ενός Ε/Κ εθνικιστική απορριπτικού κόμματος) δεν ήταν διόλου αθώο, είχε ως στόχο τον εκτροχιασμό των συνομιλιών..

Εδώ πρόκειται για το άκρον άωτον της υποκρισίας και της κοροϊδίας. Ας δούμε γιατί. Μετά το 1974 στη διαδικασία κοινωνικοποίησης των Ελληνοκυπρίων (σχολικά βιβλία, επέτειοι, μουσεία, κλπ.) γίνεται λόγος για τον «απελευθερωτικό αγώνα» και τον «αγώνα για ανεξαρτησία» των Κυπρίων [Ελληνοκυπρίων], και όχι για τον αγώνα για την ένωση που είχε συνεπάρει τους Έλληνες και τους Ελληνοκύπριους μέχρι παροξυσμού. Αλλωστε η ένωση ήταν αδύνατον να επιτευχθεί και το μόνο που έκανε ήταν να φέρνει στο προσκήνιο την ιδέα της διχοτόμησης (κάτι που είχε κατανοήσει και ο Μακάριος εξού και η στροφή του προς την ανεξαρτησία το 1958).

Πάντως εδώ που έφτασαν τα πράγματα και με τις συνομιλίες να έχουν διακοπεί και την οδό προς νε επίλυση στην κόψη του ξυραφιού, ας έρθουμε στο δια ταύτα. Σήμερα υπάρχουν ενώπιον μας δύο συναινετικές επιλογές για την επίλυση του Κυπριακού και δύο «μη-επιλογές» που όμως μπορεί να προκύψουν αν αποτύχουν οι άλλες δύο:

Οι συναινετικές επιλογές είναι:

(1) Το ευκαταίο καλύτερο σενάριο, το Plan A, συμφωνία για την εγκαθίδρυση μίας διζωνικής δικοινοτικής ομοσπονδίας που θα την εισηγηθούν στο λαό τους οι δύο ηγεσίες και θα γίνει αποδεκτή στα δύο δημοψηφίσματα, όχι όμως, κατά τη γνώμη μου, με οριακό ποσοστό αλλά με ποσοστό 60% και άνω.

(2) Το «βελούδινο διαζύγιο», το Plan B, αν το προηγούμενο σχέδιο λύσης ναυαγήσει ή επιτευχθεί αλλά στη συνέχεια απορριφθεί στα δημοψηφίσματα ή γίνει μεν αποδεκτό αλλά με οριακή πλειοψηφία του 51-52%. Στο συναινετικό βελούδινο διαζύγιο το προφανές *quid pro quo* είναι η επιστροφή εδαφών με αντάλλαγμα την αναγνώριση του τουρκοκυπριακού κράτους. Με την λύση αυτή μπορεί να δημιουργηθούν οι προϋποθέσεις για τη δημιουργία μίας Κυπριακής Συνομοσπονδίας και έτσι να αποφευχθεί ο κίνδυνος η Κυπριακή Δημοκρατία να συνορεύει στην ουσία ή και στην πράξη με την Τουρκία στη μεγαλόνησο.³ Ωστόσο το βελούδινο διαζύγιο είναι πολύ δύσκολο να συμφωνηθεί, γιατί μπορεί στην περίπτωση αυτή οι Τουρκοκύπριοι να δεχθούν ελάχιστη επιστροφή εδαφών. Από την άλλη υπάρχει και το ζήτημα των υδρογονανθράκων που μέχρι σήμερα φαίνεται να βρίσκεται μόνο στα νότια του νησιού, κάτι που περιπλέκει ακόμη περισσότερο τα πράγματα, με τον προφανή κίνδυνο το

³ Η ιδέα του οριστικού χωρισμού που παλιότερα θεωρείτο ανάθεμα (με όποιον τολμούσε να τη διατυπώσει να προπηλακίζετε) είχε πρώτα διατυπωθεί από τον διεθνολόγο Γιάννη Βαληνάκη και από τους παλαίμαχους πρέσβεις Βύρωνα Θεοδωρόπουλο, Ιωάννη Τζούνη και Ευστάθιο Λαγάκο. Βλέπε Βαληνάκης σε *Καθημερινή* (23 Ιουλίου 1989), Θεοδωρόπουλος κ.ά. 1995, σελ.80-8.

βελούδινο διαζύγιο να διολισθήσει σε ανταγωνιστικό. Συγκεκριμένα, η μονοπώληση του φυσικού αερίου από τον ελληνοκυπριακό κράτος δεν θα έκανε την “TRNC” ιδιαίτερα γενναιόδωρη στην παραχώρηση εδαφών.

Τα δύο χειρότερα ενδεχόμενα μου μπορεί να προκύψουν είτε από λάθος και ελλείψει άλλης δυνατής επιλογής (δηλαδή να επέλθουν *by default*) είτε σκοπίμως (*by design*) είναι:

(3) Το «ανταγωνιστικό διαζύγιο» (Plan C) ή αλλιώς η μη επίλυση στο διηνεκές που θα οδηγήσει στην ανεξαρτησία της Β. Κύπρου χωρίς βέβαια επιστροφή εδαφών. Το σενάριο αυτό δεν είναι αποκλειστικά τουρκικής προέλευσης και η θέση των Τουρκοκυπρίων απορριπτικών (η σχολή του Ραούφ Ντενκτάς και των επιγόνων του, όπως ο Έρογλου και άλλοι) αλλά έχει απήχηση και στην ελληνοκυπριακή και ελληνική πλευρά αν και αυτό δεν γίνεται δημόσια αποδεκτό. Συγκεκριμένα με την επιμονή στη λύση «σε βάθος χρόνου» (σχολή Τάσσου Παπαδόπουλου), δηλαδή λύση υπέρ των Ελληνοκυπρίων και σε βάρος των Τουρκοκυπρίων, με την Κύπρο ολόκληρη ελληνική, ένα ελληνοκρατούμενο ενιαίο κράτος, επέρχεται με μαθηματική ακρίβεια η διχοτόμηση και μάλλον αυτός είναι ο λόγος που τίθεται ο πήχης τόσο ψηλά.⁴

(4) Το χειρότερο δυνατό σενάριο, η προσάρτηση *de facto* ή *de jure* της βόρειας Κύπρου από την Τουρκία και ας είναι κατάφορα παράνομη κατά το διεθνές δίκαιο (που δεν επιτρέπει προσαρτήσεις που είναι προϊόν κατακτήσεων από επιθετικό πόλεμο).

Το τελικό ερώτημα που τίθεται για το Κυπριακό είναι αν θα επιλυθεί με επανένωση ή με διαζύγιο (συναινετικό ή συγκρουσιακό) τώρα ή κάποτε στο μέλλον. Υπάρχουν πειστικά επιχειρήματα τόσο για την επανένωση με ομοσπονδιακή λύση (εννοείται διζωνική δικοινοτική ομοσπονδία) όσο και για το διαζύγιο, κατά προτίμηση συναινετικό (βελούδινο).

Υπέρ της επίλυσης με επανένωση συνηγορούν, νομίζω, έξι λόγοι:

(1) Ότι μόνο με την επίλυση, με απανένωση και διζωνική δικοινοτική ομοσπονδία, θα τεθεί τέλος στην ντε φάκτο διχοτόμηση που επιβλήθηκε με τα τετελεσμένα της δεύτερης τουρκικής στρατιωτικής επέμβασης. Η παράταση της μη επίλυσης εδραιώνει τη διχοτόμηση, δηλαδή διεθνή σύνορα στη Κύπρο, με την Κυπριακή Δημοκρατία να συνορεύει στην ουσία με την

⁴ Με τη θέση αυτή στην Ελλάδα είναι συνυφασμένοι δύο πρέσβεις που συνδεόντουσαν με τον Παπαδόπουλο, ο Μιχάλης Δούντας και ο Χρήστος Ζαχαράκης. Εξυπακούεται ότι επισήμως δεν αποδέχονταν τη διχοτόμηση αλλά με τη επιμονή τους στο ανέφικτο την επιφέρουν, παρεκτός και αν ευφυέστατοι βρίσκονται στον αστερισμό του εθνικιστικού ονείρου, στο οποίο υπάρχουν μεταξύ άλλων και άλλα «λουλούδια», όπως ότι η Τουρκία πρόκειται να καταρρεύσει, διαλυθεί και αποδυναμωθεί, οπότε θα έχουν οι «Έλληνες της Κύπρου» τη μεγάλη ευκαιρία να αποκτήσουν όλο το νησί δικό τους χωρίς συμβιβασμούς και υποχωρήσεις και να εκδιώξουν τους Τουρκοκύπριους.

Τουρκία, και σήμερα μάλιστα όχι με την Τουρκία ενός Οζάλ ή του παλιού Ερντογάν (της περιόδου 2002-2010), αλλά του ανεξέλεγκτου «Σουλτάνου Ερντογάν» που απειλεί όλους σχεδόν τους γείτονες της Τουρκίας («νέο-οθωμανισμός»), αμφισβητώντας ακόμη και τη Συνθήκη της Λωζάννης.

(2) Μόνο με το Plan A θα γίνει καταστεί δυνατόν να αποχωρήσουν τα τουρκικά στρατεύματα (έστω σταδιακά), αλλιώς θα παραμείνουν εκεί εσαεί, με τους Ελληνοκύπριους να ζούνε με αυτό το τεράστιο βραχνά και φόβο. Ας σημειωθεί ότι η Κύπρος είναι, αν δεν κάνω λάθος, το μόνο νησί αυτού του μεγέθους με το μεγαλύτερο στρατό στο κόσμο, ελληνικό αλλά κυρίως τουρκικό, και το μόνο στο κόσμο με ξένους στρατούς.

(3) Η Κύπρος είναι συγκριτικά μικρό νησί (και ας είναι το τρίτο μεγαλύτερο νησί της Μεσογείου) για να αποτελείται από δύο κρατικές οντότητες, με συνολικό πληθυσμό λίγο περισσότερο από ένα εκατομμύριο.⁵

(4) Τα ακανθώδη ζητήματα, όπως το περιουσιακό, το εδαφικό (ποια και πόσα εδάφη θα δοθούν στο ελληνοκυπριακό ομόσπονδο κράτος), οι διεθνείς εγγυήσεις και η αποχώρηση των τουρκικών στρατευμάτων μπορούν, με αμοιβαία καλή θέληση, να επιλυθούν ικανοποιητικά με αμοιβαίες υποχωρήσεις. Για το εδαφικό η διαφορά που υπάρχει σήμερα μεταξύ των δύο πλευρών είναι μόνο της τάξεως του 1% του εδάφους. Όπως είχε λεχθεί από τον *Economist* πριν ένα μήνα, αν οι δύο ηγέτες αποφάσιζαν μόνοι θα είχαν προ πολλού επιλύσει το Κυπριακό.⁶

(5) Η Λευκωσία παραμένει, αναχρονιστικά, η μόνη διηρημένη πόλη (και διηρημένη πρωτεύουσα) στον κόσμο και η Κύπρος η τελευταία χώρα της Ευρώπης που παραμένει διηρημένη.

(6) Η επίλυση με επανένωση σε μία διζωνική δικοινοτική ομοσπονδία θα επιλύσει με τον καλύτερο και πιο προσοδοφόρο τρόπο το θέμα των υδρογονανθράκων και γενικότερα η ανανέωση θα συμβάλει στην καλύτερευση της οικονομικής κατάστασης και την έξοδο από την οικονομική κρίση που μαστίζει την Κύπρο από το 2012.

Υπέρ του οριστικού χωρισμού (εξυπακούεται κατά προτίμηση συναινετικά) συνηγορούν, νομίζω, έξι λόγοι:

⁵ Πλην πολύ μεγάλων νησιών, όπως το Μπορνέο (μοιρασμένο σε τρία κράτη) και η Νέα Γουινέα (σε δύο κράτη), το άλλο νησί που είναι διηρημένο στη μέση είναι το Τιμόρ (Ανατολικό Τιμόρ και έδαφος της Ινδονησίας) που έχει όμως τριπλάσιο μέγεθος και τριπλάσιο πληθυσμό από την Κύπρο. Όσο για την Ισπανιόλα (Αϊτή και Δομινικανή Δημοκρατία) είναι οκταπλάσια της Κύπρου.

⁶ *The Economist* (28-1-2017), σελ.23.

(1) Πέρα από τη στάση των θέσει απορριπτικών εθνικιστών Ελληνοκυπρίων (τους οποίους τους υπολογίζω στο 45-50%)⁷ υπάρχει και το εξής βασικό πρόβλημα: μετά από μισό αιώνα και πλέον (από τις αρχές του 1964) μονοπώλησης του κυπριακού κράτους («σφετερισμού» κατά του Τουρκοκύπριους) από τους Ελληνοκύπριους, δεν υπάρχει μεγάλη διάθεση από την πλευρά της πλειονότητας των Ελληνοκυπρίων για «μοίρασμα της εξουσίας» (*power-sharing*) με τους Τουρκοκύπριους. Ειδικά το πληθυσμιακό ποσοστό του 80-20 % δεν συμβάλει στην κατανόηση του πόσο εκ των ουκ άνευ είναι αποδοχή της πολιτικής και νομικής ισότητας μεταξύ των δύο κοινοτήτων σε μία επανενωμένη Κύπρο (το εύλογο ελληνοκυπριακό ερώτημα που τίθεται είναι γιατί να είναι ίσα τα τέσσερα πέμπτα του πληθυσμού με τον ένα πέμπτο). Επίσης οι νέοι Ελληνοκύπριοι είναι αδιάφοροι για την επανένωση μια και δεν έχουν καν εμπειρία της ένωσης και της από κοινού συμβίωσης, έχει παρατηρηθεί ότι δεν σπεύδουν να επισκεφτούν το βορρά. Μόνοι οι μισοί έχουν πάει μία φορά στο βορρά. Επίσης υπάρχει και ένα άλλο συναφές ζήτημα που αποτελεί μεγάλο αγκάθι στην επανένωση: η υποτίμηση των Τουρκοκυπρίων από τους περισσότερους Ελληνοκύπριους. Η «ισότητα εκτίμησης» (*parity of esteem*) μεταξύ των δύο κοινοτήτων, όπως αναγράφεται στο κείμενο της επίλυσης του Βορειοϊρλανδικού ισχύει μόνο για μία μερίδα των Ελληνοκυπρίων (τους υπολογίζω στην καλύτερη περίπτωση στο 30%). Από την άλλη οι Τουρκοκύπριοι που δεν είναι ούτε κουφοί, ούτε τυφλοί. Εισπράττουν αυτή την στάση των Ελληνοκυπρίων, με αποτέλεσμα να μουνιάζουν στην ιδέα της ένωσης (γιατί να δεχθούν κάτι που μπορεί να αποβεί χειρότερο από την παρούσα κατάσταση).

(2) Οι δύο πλευρές, στην πλειονότητα τους, και ειδικότερα οι Ελληνοκύπριοι, ταυτίζονται με την ελληνικότητα και την Ορθοδοξία και την τουρκικότητα και το Ισλάμ αντιστοίχως, και λιγότερο με την κυπριακή τους ταυτότητα (χαρακτηριστικό είναι ότι πιο δημοφιλής είναι η ελληνική και η τουρκική σημαία, όχι η κυπριακή, που όπως έχει λεχθεί είναι η μόνη σημαία στο κόσμο για την οποία κανείς πολίτης της δεν θα πέθαινε). Μετά από τόσες δεκαετίες

⁷ Οι Ελληνοκύπριοι και οι Έλληνες απορριπτικοί μπορεί να διαχωριστούν σε δύο κατηγορίες. Μία κατηγορία είναι οι ακραιφνείς απορριπτικοί που στα πλαίσια των ευσεβών πόθων τους πιστεύουν ότι θα έρθουν καλύτερες μέρες στο μέλλον, μία λύση σε «βάθος χρόνου» που θα ευνοεί την ελληνοκυπριακή πλευρά και θα είναι εις βάρος των Τουρκοκυπρίων και της Τουρκίας (η επίσημη θέση του Τάσσου Παπαδόπουλου όταν τάχθηκε υπέρ του «Όχι» το 2004). Ο στόχος τους είναι μία ενιαία Κύπρος με τους Ελληνοκυπρίους να επικρατούν, κάτι που βέβαια είναι αδύνατον να επιτευχθεί. Η δεύτερη κατηγορία απορριπτικών Ελληνοκυπρίων και Ελλήνων είναι οι ρεαλιστές απορριπτικοί που βάζουν πολύ ψηλά τον πήχη επίτηδες, όχι επειδή πιστεύουν σε μια καλύτερη λύση σε βάθος χρόνου, αλλά επειδή επιζητούν τη διχοτόμηση, όμως, για ευνόητους λόγους, δεν μπορούν να το πουν ανοιχτά (γι' αυτούς είναι αδιανόητο οι «Έλληνες της Κύπρου» να ζήσουν σε ένα κοινό συνεταιρικό κράτος επί ίσοις όροις με τους «Τούρκους»).

ξεχωριστής διαβίωσης οι δύο κοινότητες έχουν αποβεί διαφορετικές πολιτισμικά, πιο κοντά στην Ευρώπη οι μεν, πιο κοντά στη Μέση Ανατολή οι δε.

(3) Ο φόβος του αγνώστου (όπως και κατά την εποχή του Σχεδίου Ανάν) με την επανένωση. Η σημερινή κατάσταση, παρά τα μειονεκτήματά της, δεν είναι δυσβάστακτη, είναι αρκετά «βολική» και για τις δύο πλευρές (ή για την ακρίβεια για τους περισσότερους). Επίσης υπάρχει και ο φόβος δυσκολίας εφαρμογής των συμφωνηθέντων ή ακόμη και πωγυρίσματος από τη μία ή την άλλη πλευρά, ειδικά αν το δημοψήφισμα με Ναι είναι οριακό, που είναι και το πιο πιθανό αν δεν επικρατήσει το Όχι.

(4) Το θέμα των υδρογονανθράκων έχει και αρνητική πλευρά που δεν συμβάλει στην επίλυση. Το πακέτο λύσης ή η τράμπα που φαίνεται ότι θα δεχόταν η ελληνοκυπριακή ηγεσία είναι το φυσικό αέριο να μεταφερθεί μέσω Τουρκίας που είναι και η φτηνότερη και πιο πρακτική και λογική λύσης, κάτι που προφανώς θα αποτελούσε δέλεαρ για την Τουρκία. Όμως αυτό δύσκολα θα μπορούσαν να το αποδεχθούν οι Ελληνοκύπριοι, γιατί θα αισθάνονταν, όχι αδικαιολόγητα, εξαρτημένα οικονομικά και γεωπολιτικά από την Τουρκία και την καλή της θέληση.

(5) Η μέχρι σήμερα εμπειρία για τις ομοσπονδίες δείχνει ότι πιο λειτουργικές και βιώσιμες σε εθνικά διχασμένες κοινωνίες δεν είναι οι διζωνικές-δικοινοτικές, αλλά αυτές που αποτελούνται από τρία ή περισσότερα ομόσπονδα κράτη στο ομοσπονδιακό κράτος.⁸ Η μόνη εξαίρεση είναι το Βέλγιο (Φλαμανδοί - Βαλλόνοι), που όμως αποτελείται από τρία και όχι δύο ομόσπονδα κράτη (οι Βρυξέλλες είναι το ένα από αυτά που είναι μεικτό) και υπάρχουν επίσης και οι γερμανόφωνοι Βέλγοι. Επίσης το Βέλγιο από τότε που έγινε ανεξάρτητο το 1830 δεν έχει υποστεί εθνική βία, όπως αυτή που σφράγισε την Κύπρο.

(6) Εν τέλει η επανένωση θα ήταν σαν να επανιδρυόταν η λογική, τηρουμένων των αναλογιών, της Οθωμανικής Αυτοκρατορίας και πιο συγκεκριμένα της Οθωμανικής Κύπρου, δηλαδή της ειρηνικής συμβίωσης και του συνεταιρισμού μεταξύ των δύο κοινοτήτων του νησιού όπως συνέβαινε τότε (με τα δύο μιλέτ). Εκείνη η σχεδόν ειδυλλιακή κατάσταση μάλλον έχει χαθεί ανεπιστρεπτί, με την έλευση του καταλυτικού (και καταστροφικού) εθνικισμού στο νησί, με τις δύο κοινότητες συναισθηματικά και από πλευράς ταυτότητας τμήμα των μητέρων πατρίδων. Οι δε μητέρες πατρίδες και γενικότερα οι Έλληνες και οι Τούρκοι, τυχαίνει μάλιστα να είναι ιστορικοί εχθροί (όπως άλλωστε διδάσκεται και στα σχολικά βιβλία των δύο κοινοτήτων στην Κύπρο, στην Κυπριακή Δημοκρατία και στην “TRNC”).

⁸ Όλες οι διζωνικές διαλύθηκαν, όπως το αρχικό Πακιστάν, πιο πρόσφατα η βραχύβια Σερβία-Μαυροβούνιο, ακόμη και η μακροβιότερη, η Τσεχοσλοβακία.

Έχω απαντήσεις για τα έξι αυτά δύσκολα σημεία και το πώς μπορούν να ξεπεραστούν, αν όχι όλα, πάντως τα περισσότερα.

Π.χ. ως προς το 1^ο σημείο κατά της επίλυση με επανένωση και ομοσπονδιακή λύση που ανέφερα, η απάντηση βρίσκεται στην ανάγκη δημιουργίας μίας εθνοτικά συναινετικής δημοκρατίας (*consociational democracy*) όταν πρόκειται για χώρες βαθειά διχασμένες με εθνικά, εθνοτικά ή θρησκευτικά κριτήρια. Αυτό προτείνουν οι ειδικοί στις εθνοτικές συγκρούσεις, δηλαδή το να δίδονται περισσότερα δικαιώματα και προνόμια στις μικρότερη και πιο αδύναμη εθνοτική ομάδα για να αισθάνεται ότι μετέχει ισότιμα στο εν λόγω κράτος (τον Ελβετικό ή Καναδικό μοντέλο).⁹

Όσο για το 6^ο σημείο, μπορεί όντως να είναι δύσκολη η επανένωση Ελλήνων – Τούρκων όπως στην Οθωμανική Κύπρο, αλλά αν συνέβαινε τελικά θα ήταν ένα θαυμάσιο μήνυμα διεθνώς, ειδικά σήμερα με τις τόσες εθνικές, εθνοτικές και θρησκευτικές συγκρούσεις παγκοσμίως, ένα μήνυμα ελπίδας ότι Χριστιανοί και Μουσουλμάνοι, Έλληνες και Τούρκοι μπορεί να ζήσουν μαζί, στη ίδια χώρα, με βάση τον αμοιβαίο σεβασμό.

⁹ Βλέπε Liphardt 1970.